

Zbigniew Kuriata

Rola gospodarstwa rolnego w zagospodarowaniu przestrzennym wsi

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 10/1, 51-61

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROLA GOSPODARSTWA ROLNEGO W ZAGOSPODAROWANIU PRZESTRZENNYM WSI

Zbigniew Kuriata

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. Tradycyjnie wieś utożsamiana jest z rolnictwem i produkcją rolną. W ciągu wieków wytworzyły się różnorodne formy zagospodarowania przestrzeni. Istotnym elementem w krajobrazie zurbanizowanym jest zagroda wiejska z otaczającą ją zielenią, a w krajobrazie otwartym – pola uprawne i ich relacje z osiedlem wiejskim. Postępująca urbanizacja wsi zmienia jej krajobraz, poprzez zunifikowane budownictwo często zatracą się jej indywidualny charakter, a przede wszystkim ogranicza możliwości prawidłowego funkcjonowania gospodarstw rolnych. Najczęściej nowa zabudowa obudowuje istniejące tereny zurbanizowane, gdzie mieszczą się także działki zagrodowe rolników indywidualnych. Powstają znaczne utrudnienia w funkcjonowaniu ich mieszkańców oraz niedogodności komunikacyjne z posiadanym przez gospodarstwo arealem. Poprzez kształtowanie środowiska kulturowego wsi, a zwłaszcza jego wartości przestrzennych, gdzie znajdzie się także właściwe miejsce dla zagrody wiejskiej, należy dążyć do wytworzenia się poczucia tożsamości z rodzimą tradycją i jej wartościami, wynikającej stąd przynależności do miejscowej społeczności oraz identyfikacji z otaczającą przestrzenią.

Słowa kluczowe: krajobraz rolniczy, rozłóg, siedlisko wsi, zagroda

WPROWADZENIE

Tradycyjnie rozumiane pojęcie wsi utożsamiane jest z rolnictwem i produkcją rolną, gdzie w ciągu wieków wytworzyły się różnorodne formy zagospodarowania przestrzeni. Ważnym elementem w krajobrazie zurbanizowanym jest zagroda wiejska z otaczającą ją zielenią, a w krajobrazie otwartym pola uprawne i ich relacje z osiedlem wiejskim i zespołami zieleni. Funkcja pierwotna, którą była uprawa ziemi i związana z tym produkcją rolną, miała zdecydowany wpływ na tworzenie się cech charakterystycznych dla krajobrazu wiejskiego.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Zbigniew Kuriata, Instytut Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, pl. Grunwaldzki 24a, 50-363 Wrocław, e-mail: zbigniew.kuriata@up.wroc.pl

W większości przypadków jest to krajobraz kulturowy, powstały pod wpływem intensywnej gospodarki człowieka, który w dotychczasowym swym kształcie zachowywał pewną równowagę między cechami naturalnymi i antropogenicznymi. Dawniej tworzył się w sposób ewolucyjny, stąd nawet ze względu na zachwianą zdolność do samoregulacji ta równowaga i jego charakterystyczne cechy przetrwały [Borcz 2004, Raszeja 2000].

Zmienność czynników naturalnych i kulturowych doprowadziły do powstania odrębnych krajobrazów rolniczych oraz budownictwa o wyróżniających je cechach w zależności od regionu; zarówno jedne, jak i drugie stanowią szczególną wartość, którą należy chronić.

W przeszłości, kiedy rolnictwo traktowane było jako podstawowe źródło utrzymania, a możliwości pozyskania nowych gruntów zostały wyczerpane, nowe budownictwo realizowane było niezwykle oszczędnie, a tym samym przyrost terenów siedliskowych wsi był znikomy. Dawało to możliwość zachowania właściwych proporcji między terenami zainwestowanymi a istniejącym we wsi arealem pól, tym samym określana była chłonność danego obszaru pod względem inwestycyjnym. Ma to istotne znaczenie oraz wpływ na kształt przestrzenny wsi, a także obszarów przyległych, a tym samym na charakter krajobrazu wiejskiego [Kowicki 2004]. Stąd w planach zagospodarowania przestrzennego na ten element należy zwrócić szczególną uwagę, aby nie nastąpiło zbyt znaczące powiększenie terenów zabudowanych, bez względu na przyczyny takiego stanu rzeczy. Brak kontroli może doprowadzić w szybkim tempie do sytuacji, w której skala oraz tempo przeobrażeń wymkną się spod kontroli.

Występujące w ostatnim czasie gwałtowne zmiany zarówno w produkcji rolnej, jak i sposobie zagospodarowania przestrzeni wiejskiej prowadzą do powstania wielu konfliktów czy wręcz degradacji krajobrazu wiejskiego. W miejsce harmonii, a także względnej równowagi ekologicznej pojawia się niedostosowanie formy do funkcji poprzez zmianę proporcji terenów przeznaczonych na potrzeby ludności nierolniczej w układzie osadniczym ukształtowanym dla potrzeb ludności rolniczej. Wzrasta wielkość powierzchni przeznaczonej pod zabudowę mieszkaniową, usługową czy przemysłową, powodując wzrost terenochłonności i powstawanie wielu punktów kolizyjnych.

Na terenach rolnych następuje koncentracja ziemi, przez co układ pasmowy pól zmienia się w blokowy. W krajobrazie wsi następuje jego ujednoczenie – w siedlisku poprzez zwiększanie terenów budowlanych rozwija się typ osiedla kratownicowego, a w rozłogu typ szachownicy koniecznej [Tkocz 1998].

Stan wiejskiej sieci osadniczej jest wynikiem występowania wielu uwarunkowań geopolitycznych, historycznych i współczesnych wymagań natury ekonomicznej, co w konsekwencji powodowało i powoduje różnorodne zmiany w układach przestrzennych wsi. Postępująca urbanizacja wsi zmienia jej krajobraz; poprzez zunifikowane budownictwo często ztraca się jej indywidualny charakter, a przede wszystkim ogranicza możliwości prawidłowego funkcjonowania gospodarstw rolnych.

METODYKA BADAŃ

Prezentowane w artykule spostrzeżenia dotyczące relacji między zabudową zagrodową a pozostałymi strefami występującymi na wsi to wynik prac, które wykonywano w województwie opolskim i dolnośląskim. W ramach porozumienia zawartego między Uniwersytetem Przyrodniczym we Wrocławiu a Urzędem Marszałkowskim Województwa Opolskiego oraz umowami z poszczególnymi gminami w województwie dolnośląskim, opracowano „Plany odnowy miejscowości”. W opracowaniach tych po przeprowadzeniu inwentaryzacji urbanistycznej dla każdej wsi, zapoznaniu się z materiałami planistycznymi dotyczącymi miejscowości, jakie posiadały gminy, oraz zebranych innymi danymi przeprowadzono analizy (studia) poszczególnych zagadnień. Jednym z ważniejszych elementów, który ma wpływ na sposób organizacji przestrzeni wsi, jest gospodarstwo rolne, prowadzona w jego obrębie produkcja i powiązania między siedliskiem a polem [Kuriata 2005]. Do sierpnia 2009 r. pod kierunkiem Zbigniewa Kuriaty wykonano opracowania dla 99 wsi.

ZAGRODA WIEJSKA

Użytki rolne znajdujące się w obrębie każdej wsi będą, w mniejszym lub większym stopniu, wykorzystywane rolniczo, stąd funkcja rolnicza wsi utrzyma się, a ośrodki gospodarcze (zagrody), z rosnącym arealem i produkcją, pozostaną dosyć często w centrum nowych terenów budowlanych, niosąc określone oddziaływania na obszary przyległe. Gospodarstwa rolne również w przyszłości będą prowadziły produkcję w starym układzie przestrzennym wsi. Nie istnieje możliwość przeniesienia działek siedliskowych funkcjonujących gospodarstw indywidualnych na obrzeża terenów zurbanizowanych w celu przybliżenia ich do rozłogu i ułatwienia (skrócenia) połączeń komunikacyjnych oraz zmniejszenia negatywnych skutków ich uciążliwości.

Krajobraz kulturowy wsi, szczególnie terenów zabudowanych, tworzony przez człowieka w ciągu wieków odznacza się wielką różnorodnością form. Powstawał i zmieniał się w czasie dosyć powolnie, bez gwałtownych ruchów, zachowując wyraźne cechy odrębności terytorialnej. Wynikało to przede wszystkim z uwarunkowań przyrodniczych, a w szczególności z warunków klimatycznych oraz występującego w danym rejonie łatwo dostępnego budulca. Zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze, wprowadzenie nowych technologii i nowych materiałów budowlanych, w dużym stopniu ograniczyły czynnik przyrodniczy, jako sprawczy, w kształtowaniu architektury i krajobrazu kulturowego. To człowiek, mając możliwość wyboru, kształtuje swoje miejsce zamieszkania wraz z otoczeniem, dobierając konkretne formy, a tym samym ich różnorodność, tworząc jednocześnie nową jakość. Czynnik przyrodniczy pozostaje jedynie pewnym systemem uwarunkowań oraz tworzywem, za pomocą którego zostaje dopełniony obraz dokonywanych zmian. Można powiedzieć, że czynnikiem sprawczym odrębności terytorialnej w architekturze jest odrębność kulturowa wspólnot terytorialnych [Pawlowska 2002]. Przy czym przez cały czas działamy w obszarze już zainwestowanym posiadającym określone cechy

indywidualne, charakterystyczne dla danego rejonu czy wręcz dla danego miejsca, stąd podtrzymywanie ciągłości tradycji staje się sprawą szczególnie ważną.

Wieś dolnośląska kształtowała się przez stulecia pod wpływem wielu kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej, pruskiej i niemieckiej. W regionie przeważają wsie zwarte – ulicówki składające się z dwu zwartych szeregów domów położonych po obu stronach drogi bądź wielodrożnice, gdzie zabudowa rozmieszczona jest wzdłuż kilku splecionych ulic wskazujących ściślejsze powiązanie z rzeźbą terenu. Częstym zjawiskiem jest występowanie wsi owalnicowych (rys. 1), w których zabudowa rozmieszczona jest gęsto wzdłuż łukowato zbiegających się ulic, między którymi znajduje się wolny bądź zabudowany plac, tzw. nawsie.

Rys. 1. Wieś Jaksonów, gm. Żórawina. Przykład wsi owalnicowej. Rozbudowa w układzie pasmowym zabudowy (wyk. Aleksandra Kuriata, stud. III roku arch. krajobrazu)

Fig. 1. Village Jaksonów, community Żórawina. The example of an oval-plot village. The building-up in strip system (made by: Aleksandra Kuriata, student of III year on landscape architecture)

Ukształtowana przez stulecia zabudowa wyróżnia się tym, że we wsi występuje kilka lub kilkanaście dużych gospodarstw rolnych, pomiędzy którymi rozwijała się zabudowa dla pracowników najemnych, związana z danym gospodarstwem bądź usługowa (rys. 2). Działki siedliskowe lokowane były wzdłuż głównej drogi przebiegającej przez wieś; od strony pól, za działką siedliskową, wytyczano drogę gospodarczą, tzw. okólną dającą możliwość łatwego i swobodnego dostępu do posiadanego arealu. W większości wsi pojawia się zabudowa folwarczna (pałac z parkiem, zabudowania gospodarcze, niekiedy z obiektami przemysłowymi) umiejscowiona obrzeźnie do terenów budowlanych bądź wewnątrz istniejącej zabudowy. Ukształtowany w ten sposób układ przestrzenny dotrwał do naszych czasów. W krajobrazie

Rys. 2. Wieś Mnichowice, gm. Żórawina. Rozwój wsi ulicówki w wielodrożnicę, a w następnej kolejności w kratownicę. Nowa zabudowa w rozłogu wsi (wyk. Bożena Czajkowska, stud. V roku arch. krajobrazu)

Fig. 2. Village Mnichowice, community Żórawina. The development of a one-street village into a multi-street plot and further into a lattice plot. A new building-up in a village expanse (made by : Bożena Czajkowska, student of V year, landscape architecture)

dominują zagrody, a więc najmniejsze budowlane terytoria wsi rolniczej oddziałujące na jej ogólny wygląd i rozplanowanie [Tkocz 1998]. Według Chowańca zagroda jest to zespół budynków odpowiednio rozmieszczonych na pewnej przestrzeni, potrzebnych do prowadzenia gospodarstwa rolnego [Chowaniec 1964].

Usytuowanie zagród w planie wsi, wzajemne relacje między nimi, ich wielkość, kształt i wymiary oraz właściwe i racjonalne rozmieszczenie poszczególnych budynków i budowli rolniczych związanych z produkcją, mają zasadnicze znaczenie dla całego organizmu, jakim jest wieś.

Na analizowanym obszarze kształt zagrody jest zbliżony do kwadratu bądź prostokąta. Układ budynków na działce w gospodarstwach dużych, gdzie realizowany był cały program budowlany, charakteryzuje się rozmieszczeniem w czworoboku, wokół podwórza gospodarczego (typ dziedziczny) lub występuje zabudowa z trzech stron podwórza gospodarczego, z otwarciem w kierunku drogi wiejskiej. Budynki mieszkalne, jako samodzielne lub zespolone pod jednym dachem z budyn-

kiem inwentarskim, ustawione są szczytowo bądź kalenicowo do drogi, w zależności od regionu. W budynkach wielofunkcyjnych część mieszkalna najczęściej usytuowana jest w stosunku do drogi szczytem, w przypadku zaś tylko funkcji mieszkalnej – budynek ustawiony jest kalenicą.

Podwórze od strony pól zamknięte jest dużą stodołą, gdzie przy zwartej zabudowie wokół podwórza umieszczony bywa przejazd umożliwiający bezpośrednią komunikację między zagrodą a posiadany arealem. Wjazd na posesję od strony drogi głównej odbywa się przez różnego rodzaju bramy usytuowane w ogrodzeniu.

W terenach podgórskich często spotykamy się z problem wjazdu na posesję od strony drogi wiejskiej. W zamożniejszych gospodarstwach, najczęściej w zagrodach wieloobektowych typu zamkniętego, wznoszono okazałe bramy (rys. 3). W przeszłości pojawiały się one w różnych formach na terenie całej Europy. Wznoszono je również w regionie sudeckim, najliczniej w południowej części Kotliny Kłodzkiej, pod wpływem ludowego budownictwa czeskiego. Ich usytuowanie może być następujące: w murze oddzielającym podwórze gospodarcze od ulicy, z bramą zamkniętą łukiem, pomiędzy odsuniętymi budynkami, w budynku jako tzw. budynki bramne oraz jako kapliczka pełniąca funkcję bramy. Bramy najczęściej występują jako murowane, sklepienie łukiem, ale znajdujemy także rozwiązania o konstrukcji drewnianej.

Budowle bramne, jak i bramy w ogrodzeniach, świadczyły o stanie posiadania gospodarstwa, dawały możliwość oddzielenia zagrody od warunków zewnętrznych,

Rys. 3. Wieś Gologłowy, gm. Kłodzko. Brama wjazdowa do indywidualnego gospodarstwa rolnego (fot. autor)

Fig. 3. Village Gologłowy, community Kłodzko. The entrance gate to the individual farm (phot. by the author)

stwarzały poczucie bezpieczeństwa i swoisty wewnętrzny klimat. Dziś wiele z tych obiektów uległo dewastacji, wiele rozebrano, te które pozostały wymagają najczęściej natychmiastowej interwencji. Są to obiekty świadczące o tradycji danego miejsca i powinniśmy zwrócić na nie więcej uwagi.

KSZTAŁTOWANIE OTOCZENIA WSI

Tam gdzie prowadzono działalność rolniczą występują pojedyncze gospodarstwa bądź zespoły gospodarstw rolniczych składające się z zagrody pełniącej funkcję zarówno mieszkalną, jak i produkcyjną, a także działek uprawnych związanych z zagrodą. Zagrody tworzą siedlisko wsi, a działki uprawne rozłóg wsi. Jak już wspomniano, wieś dolnośląska charakteryzuje się dużym skupieniem zabudowy, stąd rozłóg jest rozproszony. Jest to rejon, w którym występowało pasmowe rozmieszczenie poszczególnych pól.

Zmiany zachodzące w ostatnich latach w rolnictwie, powodujące zwiększanie areалу pojedynczego gospodarstwa, z jednoczesnym zmniejszaniem się liczby gospodarstw we wsi, prowadzą do komasacji własności w wyniku obrotu ziemią rolniczą. Skutkuje to zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym rozłógów – w miejsce układów pasmowych wchodzą układy blokowe. Typowym rozłogiem, z którym spotykamy się obecnie, jest szachownica konieczna. Wskutek regulacji gruntów pojawia się zmiana krajobrazu poprzez jego ujednocianie w formie. Nasilająca się mechanizacja i chemizacja stosowana w rolnictwie oraz zmiany w strukturze upraw, dążenie do uzyskania jak najlepszego efektu ekonomicznego, prowadzą do likwidacji zadrzewień śródpolnych, pozostałych na polach reliktywów lasów czy remiz leśnych, zasypywania rowów melioracyjnych czy małych zbiorników wodnych, osuszania terenów podmokłych i bagiennych, wycinania drzew przy drogach itp. Dodać do tego należy obszary gruntów znajdujące się w obrębie danej wsi, należące do gospodarstw wielkoobszarowych (dawniej folwarków), gdzie ze względu na specjalizację produkcji i specjalizację pracy, doszło do koncentracji przestrzennej ziemi, co spowodowało powstanie rozłogu wielkoblokowego z opisanymi już wcześniej konsekwencjami w jego zagospodarowaniu.

Sytuacja taka powoduje degradację krajobrazu otwartego. Chcąc temu przeciwdziałać, a tym samym utrzymać relikty dziedzictwa kulturowego, historycznie wykształcone formy przestrzenne, oraz zachować odrębność regionalną, tak całych wsi, jak i jej fragmentów, należy dążyć do realizacji krajobrazu mieszanego. W krajobrazie tym rozłóg kształtowany jest jako pasmowo-blokowy, tj. taki, w którym występuje szachownica bloków z pasmami. Pozwoli to na tzw. humanizację przestrzeni. Człowiek będzie miał możliwość opisaną rzeczywistości w której żyje, jej twórczego przekształcania i działania w celu utrwalenia swojej obecności w zgodzie ze wszystkimi osiągnięciami, które po sobie pozostawiły poprzednie pokolenia [Tkocz 1998].

KOMUNIKACJA GOSPODARCZA

W kształtowaniu krajobrazu rolniczego brane są pod uwagę dwie najważniejsze relacje: działka – działka i działka – zagroda. Między zagrodą a rozlegiem istnieje ściśle powiązanie za pomocą dróg gospodarczych (dróg transportu rolniczego). Biorąc pod uwagę podział ze względu na funkcję sieci transportowej, istotne są drogi magistralne, a więc te, które zbierają ruch z dróg docierających do pól, oraz drogi niezbędne do obsługi pól, bezpośrednio docierające do poszczególnych bloków działek i przeznaczone do ich obsługi.

W kształtowaniu sieci drogowej gospodarczej, obok warunków naturalnych, bierze się pod uwagę parametry charakteryzujące wielkość i wymiary pól, a zwłaszcza ich długości. Drogi bezpośredniej obsługi pól powinny przebiegać względnie równolegle do siebie, aby umożliwić wydzielenie pól o kształcie zbliżonym do prostokąta, z dostępnością jedno- lub obustronną w zależności od rodzaju użytków rolnych. Drogi magistralne dają możliwość bezpośredniej komunikacji między działką a zagrodą, stąd istotne jest właściwe ich usytuowanie w planie wsi, przyjęcie dla nich odpowiednich parametrów w zależności od rodzaju prowadzonych upraw, co wiąże się z użyciem odpowiednich maszyn rolniczych. Przy czym dąży się do tego, aby połączenia między zagrodą a posiadanymi działkami uprawowymi były jak najkrótsze [Harasimowicz 1997, Tkocz 1998].

Układ wszystkich dróg gospodarczych będzie decydował o sposobie zagospodarowania rozłogu, a tym samym wpływał na fizjonomię tych obszarów, tworząc pewien charakterystyczny typ krajobrazu, w którym zachowane zostaną właściwe relacje przestrzenne pól uprawnych, osiedli wiejskich i zespołów zieleni. Układ między występowanie zieleni śródpolnej oraz enklaw zieleni leśnej będą wyróżnikami danego miejsca, gdzie pojawi się względna równowaga ekologiczna i harmonia krajobrazu pierwotnego i przekształconego.

DZIAŁKA SIEDLISKOWA W PLANIE WSI

Postępująca w ostatnich latach urbanizacja obszarów wiejskich, industrializacja rolnictwa i uzależnienie gospodarstwa rolnego wyłącznie od praw rynku, prowadzi do porzucenia przez wieś własnych wartości niezmiernie ważnych dla społeczeństwa jako całości.

Brak dostatecznego rozeznania miejsca w trakcie tworzenia nowego układu przestrzennego wsi (siedliska wsi), przy istniejącym już sposobie zainwestowania, niesie za sobą ryzyko wystąpienia wielu negatywnych zjawisk. Nadmierny wzrost terenów budowlanych prowadzi do zachwiania proporcji między samym osiedlem a otaczającym go krajobrazem. Może pojawić się niedostosowanie formy do funkcji – zmieniają się proporcje terenów przeznaczonych na potrzeby ludności nierolniczej w układzie osadniczym ukształtowanym dla potrzeb ludności rolniczej. Następuje wzrost terenochłonności zabudowy poprzez wyznaczenie nowych, często zbyt dużych, terenów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe, usługowe czy przemysłowe, a także komunikację.

Zmiany dotyczą także samych zagród – restrukturyzacja rolnictwa prowadzi do zmniejszenia się liczby gospodarstw rolnych z tendencją powiększania posiadanego arealu w jednym gospodarstwie. Zmniejsza się jednocześnie powierzchnia pól uprawnych, gdyż część gruntów wyłączona zostaje z produkcji rolniczej z przeznaczeniem na cele nierolnicze. Należy pamiętać o tym, że gospodarstwa rolne zarówno teraz, jak i w przyszłości będą prowadziły produkcję w starym układzie przestrzennym wsi. Najczęściej nowa zabudowa obudowuje istniejące tereny zurbanizowane, gdzie mieszczą się także działki zagrodowe rolników indywidualnych. W tej sytuacji powoduje to powstanie znacznych utrudnień w ich funkcjonowaniu, poprzez niedogodności połączeń z posiadanym przez gospodarstwo arealem. Przed podjęciem decyzji o wyznaczeniu nowych terenów budowlanych, należy przeanalizować rozmieszczenie gospodarstw indywidualnych w planie wsi oraz tendencje, kierunki i możliwości ich rozwoju. W związku z tym na etapie opracowywania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego należy przewidzieć dodatkowe drogi gospodarcze (drogi magistralne) przecinające tereny budownictwa jednorodzinnego, tzw. korytarze dostępności łączące siedlisko z rozłogiem (układ wieloblokowy rozłogu przedstawiono na rys. 4) i umożliwiające szybki i łatwy dostęp do pól, z możliwością wykorzystania wszelkiego rodzaju sprzętu rolniczego.

Rys. 4. Wsie Domasław, gm. Kobierzyce. Nowa zabudowa na obrzeżu wsi. Układ wieloblokowy rozłogu (fot. autor)

Fig. 4. Village Domasław, community Kobierzyce. A new building-up on the outskirts of the village. A multi-block expanse system (phot. by the author)

Działające gospodarstwo rolne, szczególnie nastawione na produkcję zwierzęcą, powoduje określone uciążliwości dla terenów przyległych. Stąd ważne jest wyznaczenie stref oddziaływania i określenie funkcji dla działek położonych w jego najbliższym sąsiedztwie.

Zdawać sobie należy sprawę z tego, że skutki rozwiązań zawartych w planie będą odczuwalne przez długie lata. Powinno się więc unikać żywiołowości w podejmowaniu decyzji planistycznych, a także nie pozwalać na spontaniczny rozwój budownictwa. Brak kontroli w obu tych działaniach, prowadzi do ostrych sprzeczności między potrzebami jednostki i zbiorowości, powoduje powstawanie patologii, a zastane wartości przestrzenne ulegają dewastacji.

PODSUMOWANIE

Obserwowany w ostatnich latach żywiłowy rozwój budownictwa na obszarach wiejskich, a także zachodzące zmiany agrarne, niosą za sobą poważne zagrożenia dla krajobrazu jako całości, jak i jego elementów składowych, tj. siedliska wsi, z wielowiekowym nawarstwieniem dokonań ludzi je zamieszkujących, oraz otaczających rozlogów, z całym bogactwem form i ukształtowanej harmonii.

Powstałe układy przestrzenne i poszczególne obiekty architektoniczne, będące świadectwem nawarstwiania się wielu uwarunkowań i tendencji, należy chronić jako świadectwa kultury materialnej człowieka. Wynika z tego, że krajobraz kulturowy, stanowiący dziedzictwo cywilizacyjne, powinien być chroniony, ale nie tylko poprzez tworzenie stref ochrony konserwatorskiej, ale również w sposób twórczy i kreatywny, tzn. tak przetwarzany, aby w harmonijny sposób były kontynuowane dokonania przeszłych pokoleń [Kuriata 2001].

Kształtowanie zabudowy osadniczej i obszarów przyległych powinno przebiegać, tak aby nie zniszczyć krajobrazu zarówno przyrodniczego, jak i kulturowego. Szczególną uwagę należy zwrócić na występujące we wsi gospodarstwa rolne. Wymagana jest tu zmiana w sposobie myślenia o roli i znaczeniu indywidualnego gospodarstwa rodzinnego, które potrzebne jest nie tylko po to, aby produkować żywność, ale także po to, by chronić wiejski styl życia i oblicze przyrodniczo-kulturowe wsi [Kaleta 1996].

Poprzez kształtowanie środowiska kulturowego wsi, a zwłaszcza jego wartości przestrzennych, gdzie znajdzie się także właściwe miejsce dla zagrody wiejskiej, należy dążyć do wytworzenia się poczucia tożsamości z rodzimą tradycją i jej wartościami, wynikającej stąd świadomości przynależności do miejscowej społeczności oraz identyfikacji z otaczającą przestrzenią.

PIŚMIENNICTWO

- Borczyński Z., 2004. Wpływ gospodarki rolnej na krajobraz. Wpływ rolnictwa na środowisko. Mat. Konf. Polskiego Klubu Ekologicznego, Wrocław, 119–124.
- Chowaniec M., 1964. Siedlisko i zagroda w planowaniu wsi. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Harasimowicz S., 1997. Kształtowanie sieci dróg rolniczych w procesie scalania wsi. IV Konferencja Naukowa – Infrastruktura techniczna wsi – nauka praktyce. Kraków, 59–66.
- Kaleta A., 1996. Rewitalizacja obszarów rustykalnych Europy. I – Społeczność wiejska. Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kowicki M., 2004. Wybrane zagadnienia planistyczno-przestrzennego kształtowania wsi beskidzkiej ze szczególnym uwzględnieniem problemów architektoniczno-krajobrazowych. Przemiany krajobrazu kulturowego Karpat. Wybrane aspekty, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, t. III, Sosnowiec, 144–154.
- Kuriata Z., 2001. Nowe tereny budowlane w planie wsi. Konferencja Naukowa. Gospodarka przestrzenna polskich miast i wsi XXI w. Białystok.
- Kuriata Z., 2005. Metoda opracowania planu rozwoju miejscowości. Architektura Krajobrazu.

Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław, 1–2, 27–33.

Pawłowska K., 2002. Swojskość krajobrazu kulturowego. IV Forum Architektury Krajobrazu, Krajobraz jako wizerunek tożsamości regionalnej, Katowice, 35–38.

Raszeja E., 2000. Planistyczne instrumenty ochrony i kształtowania krajobrazu na obszarach wiejskich. III Forum Architektury Krajobrazu. Nowe idee i rozwój dziedziny architektury krajobrazu w Polsce, Warszawa, 190–196.

Tkocz J., 1998. Organizacja przestrzenna wsi w Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

THE ROLE OF AN AGRICULTURAL FARM IN SPACE MANAGEMENT OF RURAL AREAS

Abstract. Traditionally, a rural area has been associated with farming agricultural production, which in the course of centuries resulted in various forms of space management. An important element in the urbanized landscape is a farm surrounded by green area and in an open landscape – cultivable fields and their relations with a rural settlement. Advancing urbanization of a village changes its landscape and often loses its individual character due to unified architecture and, first of all, it limits the possibilities of appropriate farm functioning. Most frequently, a new building-up covers already existing urbanized areas including individual farmers' allotments. This situation leads also to considerable difficulties in farm functioning, as well as to inconveniences regarding communication between the farms and their owned areas. Therefore, there is a need to aim at creating the feeling of identity with native tradition and its values, which is strictly connected with farmers' awareness of belonging to local communities and identification with the surrounding space through forming rural cultural environment and, especially, its space value, providing a proper place for farms.

Key words: rural landscape, expanse, rural settlement, farm

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 11.09.2009